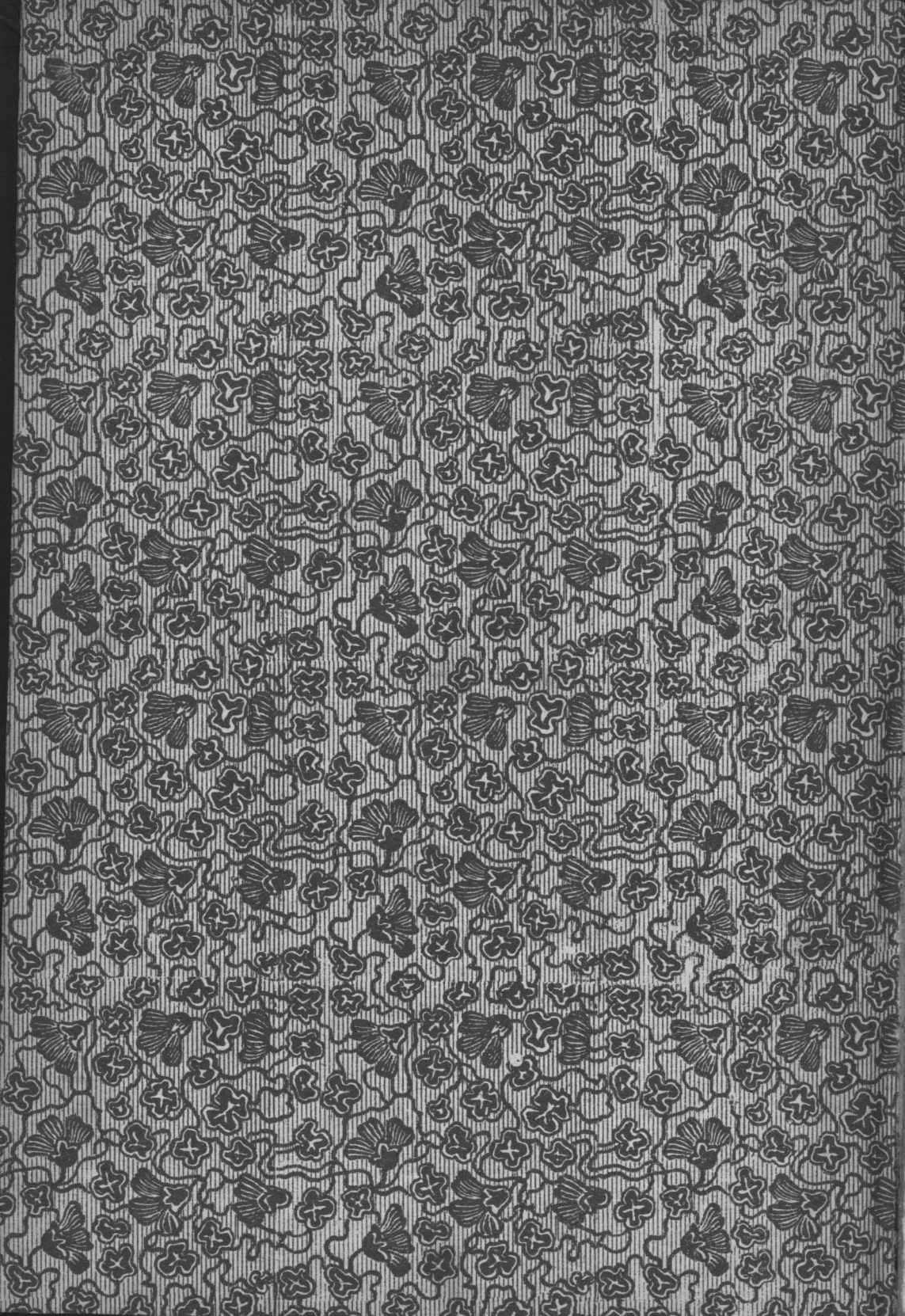

K. P.

WYKŁAD GEOGRAFJI
EKONOMICZNEJ
ZIEM POLSKI
PRZEDROZBIOROWEJ.

JERZY LOTH

Licencjat Nauk Konsularnych, Komercyjnych i Kolonialnych.

WYKŁAD
GEOGRAFJI
EKONOMICZNEJ
ZIEM POLSKI
PRZEDROZBIOROWEJ

NA PODŁOŻU GEOGRAFJI EKONOMICZNEJ I ANTROPOGEOGRAFJI
Z UWZGLĘDNIENIEM HISTORJI I TOWAROZNAWSTWA.

WARSZAWA

NAKŁADEM POLSKIEJ AGENCJI WYDAWNICZEJ, CZACKIEGO 8, m. 6
przy pomocy zapomogi Kasy Pomocy dla osób pracujących na polu naukowym
imienia D-ra med. J. Mianowskiego.

1919.

62370 / II

6165 / 78

TREŚĆ.

	Str.
Przedmowa.	
Wstęp	1
I. PODZIAŁ ZIEMI I WODY NA POWIERZCHNI KULI ZIEMSKIEJ 4—5	
§ 1. Obszar i położenie Ziem Polskich	4
II. OCEANOGRAFJA 5—11	
§ 2. Zarys ogólny mórz i oceanów oraz ich podział	6
§ 3. Morze Bałtyckie. Studium specjalne	8
§ 4. Morze Czarne. Studium specjalne	9
III. DEFINICJA KRAJU 12—21	
§ 5. Ukształtowanie poziome i orografja. Znaczenie antropo- geograficzne	12
§ 6. Zarys hypsometryczny:	
a) rozmieszczenie równin	18
b) rozmieszczenie krain górzystych	19
c) Karpaty i Tatry	20
IV. ZARYS GEOLOGII ZIEM POLSKICH 21—41	
§ 7. Ukształtowanie pionowe	21
§ 8. Era archaiczna	24
§ 9. Kambr	25

VI

	Str.
§ 10. Sylur	26
§ 11. Dewon	26
§ 12. Karbon	27
§ 13. Perm	31
§ 14. Tryas	32
§ 15. Jura	33
§ 16. Kreda	34
§ 17. Paleogen	35
§ 18. Neogen	36
§ 19. Dyluwium	38

V. HYDROGRAFJA (mapa № 1) 42—64

§ 20. Rzeki: znaczenie antropogeograficzne; geneza rzek; główny wododział	42
§ 21. Doliny glacialne Niżu Polskiego	44
§ 22. Zlewisko Bałtyku	45
§ 23. Zlewisko Morza Czarnego	53
§ 24. Kanały	56
§ 25. Jeziora i błota	57
§ 26. Tablica hydrograficzna	61

U w a g a: Znaczenie ekonomiczne dróg wodnych: p. § 98.

VI. KLIMATOLOGJA (mapa № 2) 64—68

§ 27. Zasady ogólne meteorologii i klimatologii	64
§ 28. Uprzywilejowane stanowisko Europy i Polski pod względem termicznym. Izanomale	69
§ 29. Dziedziny klimatyczne w obrębie Europy	71
§ 30. Temperatura	71
§ 31. Prawa ruchu powietrza. Wiatry w Polsce	77
§ 32. Zachmurzenie, opady i insolacja	79
§ 33. Klimat i człowiek. Dziedziny klimatyczne w Polsce	81

VII. FITOGEOGRAFJA 84—116

§ 34. Geneza flory polskiej	84
§ 35. Obecny stan roślinności	88
§ 36. Dziedziny geobotaniczne (mapa № 3)	95

§ 37.	Zarys ekonomiczny rolnictwa. Uprawa roli (mapy № 4 i 5, wykresy № 6, 7 i 8)	98
§ 38.	Produkcja rolna	112
VIII. ZOOGEOGRAFJA		116—132
§ 39.	Fauna polska	116
§ 40.	Prześciowość fauny	118
§ 41.	Ekonomiczny zarys hodowli (wykresy № 9, 10, 11, 12, 13)	121
IX. ANTROPOGEOGRAFJA (z etnografią) (wykresy № 14, 15, 16; mapy № 6, 7 i 8)		132—150
§ 42.	Podział ludności pod względem antropogeograficznym	132
§ 43.	Charakterystyka polaków	135
§ 44.	Podział ludności pod względem statystycznym	140
§ 45.	Przegląd ważniejszych miast	146
§ 46.	Krótki zarys historii (mapa № 9)	157
X. GÓRNICTWO (mapa № 10)		152—200
1. Płody kopalne i ekonomiczny zarys górnictwa		150—196
§ 47.	a) Węgiel	150
§ 48.	b) Rudy żelaza	158
§ 49.	c) Rudy cynku i kadm	165
§ 50.	d) Rudy ołowiu i srebro	169
§ 51.	e) Rudy miedzi	173
§ 52.	f) Olej skalny	175
§ 53.	g) Wosk ziemny	181
§ 54.	h) Sól kamienna	185
§ 55.	i) Sole potasowe	189
§ 56.	k) Siarka	190
§ 57.	l) Materiały budowlane, zdobnicze — wapienie, gliny, gips	192
§ 58.	m) Fosforyty	195
§ 59.	n) Bursztyn	195
2. Wody i źródła mineralne		196—200
§ 60.	Podział i przegląd polskich źródeł mineralnych	196

	Str.
XI. PRZEMYSŁ W POLSCE	200—312
a) Przegląd ogólny podług krain	200—221
§ 61. Wstęp	200
§ 62. Śląsk Cieszyński	203
§ 63. Galicja	203
§ 64. Śląsk Pruski	206
§ 65. Wielkie Księstwo Poznańskie	208
§ 66. Prusy Królewskie	211
§ 67. Prusy Książęce	212
§ 68. Królestwo Kongresowe	213
§ 69. Litwa, Białoruś, Wołyń, Podole, Ukraina	217
§ 70. Ruś	219
§ 71. Litwa	220
b) Przegląd poszczególnych ważniejszych gałęzi prze- mysłu	222—307
1. Przemysł metalurgiczny	222—229
§ 72. Żelazo	222
§ 73. Cynk	226
2. Przemysł metalowy (wykres № 17)	229—236
§ 74. Wyroby, żelazne i stalowe	229
3. Przemysł spożywczy	236—260
§ 75. Cukrowniczy i cukierniczy	236
§ 76. Przetwórczość ziemniaków (susznictwo, krochmal- nictwo, gorzelnictwo)	245
§ 77. Piwowarstwo	253
§ 78. Młynarstwo	256
4. Przemysł przetworów zwierzęcych	260—264
§ 79. Garbarstwo	260
§ 80. Obuwie	263
5. Włókiennictwo. (Bawełna, wełna, len, juta, jed- wab)	264—270
§ 81. Dziedziny włókiennictwa	265
Egzotyczność surowców	268

	Str.
6. Przemysł leśny	270—281
§ 82. Mechaniczna obróbka drzewa	270
Przemysł główny	270
Przemysł drobny ludowy	274
§ 83. Chemiczna przemiana drzewa i przemysł papierniczy . .	276
§ 84. Przemysł uboczny	280
7. Przemysł mineralny	281—299
§ 85. Ceramiczny	281
§ 86. Przemysł cementowy, wapienny i gipsowy. Zarys ogólny	289
§ 87. Cement	290
§ 88. Wapno	293
§ 89. Gips	294
§ 90. Wyroby z cementu, wapna i gipsu	296
§ 91. Szkło	298
8. Wielki przemysł chemiczny	299—312
§ 92. Fabrykacja kwasu siarczanego	299
§ 93. Fabrykacja sody i ciał z nią pokrewnych; mydło, świece	302
§ 94. Wyroby kosmetyczne	305
§ 95. Farby i barwniki	306
§ 96. Wyroby farmaceutyczne	307
§ 97. Fabrykacja nawozów sztucznych	307
XII. ŚRODKI KOMUNIKACJI NA ZIEMIACH POLSKI	312—338
§ 98. Drogi wodne, jako środek komunikacji	312
§ 99. Drogi żelazne (wykresy № 18 i 19)	319
§ 100. Drogi kołowe (wykresy № 18 i 19)	324
§ 101. Poczty, telegrafy i telefony	329
§ 102. Polityka komunikacyjna i taryfowa	331
XIII. HANDEL POLSKI	338—363
§ 102. Przegląd ogólny	338
§ 103. Bilans handlowy (wykres № 20)	343

	Str.
§ 105. Polityka celna	349
§ 106. Finanse i banki w Polsce	350
§ 107. XIV. OŚWIATA I OGNISKA LITERATURY POLSKIEJ	363—366
§ 108. XV. CENTRALNE POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE ZIEM POLSKI I WYPŁYWAJĄCE STĄD WIDOKI NA PRZYSZŁY ICH ROZWÓJ I ZNACZENIE EKONOMICZNE	366—368
§ 109. Wykaz nazw	369
§ 110. Wykaz rzeczy	379
§ 111. Piśmiennictwo	384
§ 112. Spis map, figur i tablic w tekście	386

PRZEDMOWA.

Praca niniejsza bynajmniej nie rości pretensji do bezwzględnej oryginalności. Jest ona raczej połączeniem w jedną całość syntenicznie ujętych wyciągów z dzieł licznych autorów i ma na celu zapoznanie z poszczególnymi objawami dotychczasowego życia gospodarczego całokształtu ziem dawnej Polski przedrozbiorowej, bez względu na ich przyszły ustrój polityczny.

Nie zadawałniam się jednak ujęciem tych objawów z punktu widzenia wyłącznie gospodarczego, mniemam bowiem, że należyte zrozumienie stanu ekonomicznego doby obecnej uwarunkowane jest gruntowną znajomością fizycznego i historycznego podłoża, na podstawie którego życie gospodarcze narodu się rozwijało.

Wychodząc z tego założenia, poświęcam względnie dużo miejsca stronie przyrodniczej i antropogeograficznej, wpływ których na rozwój rolnictwa, przemysłu, handlu i ogólnego dobrobytu uważam za nader ważne, a w wielu wypadkach nawet za miarodajny. W dziele przemysłu uwzględniłem również towaroznawstwo.

Dane statystyczne z konieczności są nieco przestarzałe. Niechaj posłużą one w przyszłości do prac porównawczych.

Warszawa, R. P. 1918.

Jerzy Loth.

W S T Ę P.

Losy historyczne, jakie ziemie polskie przeżywały w ciągu 19-go wieku, nie omieszczały wycisnąć swego piętna na mieszkańcach. Przyzwyczajaliśmy się do patrzenia na mapę ziem polskich podzielonych na trzy zabory. Dokładano starań, ażeby uwaga Polaków zwrócona była raczej w stronę państwa zaborczego, niżli ku sąsiednim zaborom. Geografii ojczystej uczyliśmy się tylko bardzo powierzchownie. Wpływano na nas zarówno ekonomicznie, jak i moralnie i kulturalnie; oczywiście nie zawsze dodatnio.

To też głównym celem niniejszej książki jest odrzucenie granic z mapy Ziem Polskich i wykazanie, że ziemie te tworzą jednolitą całość, mogącą pod każdym względem zadośćuczynić potrzebom swoich mieszkańców.

Życie gospodarcze każdego kraju oparte jest na barkach społeczeństwa, zaś kierownictwo życiem gospodarczym leży w rękach państwa. Kierownictwo to na Ziemiach Polskich wyrażało się dwojako: w przyspieszaniu i w opóźnianiu jego rozwoju i postępu. Państwo, jako organizacja naczelna, ma możność nakreślenia programu zgodnego z potrzebami kraju.

Statystyczne zobrazowanie dynamicznego stanu poszczególnych gałęzi gospodarstwa krajowego oraz zobrazowanie ich oddziaływania na zewnątrz w postaci bilansu handlowego jest podłożem wszelkiej racjonalnej polityki ekonomicznej, a przedewszystkiem prawodawstwa celnego, przemysłowo-handlowego, przewozowego i skarbowego. To też wszystkie kraje, stanowiące odrębne terytoria państwowe, dążą do ujęcia liczbowego wahań przywozu i wywozu poszczególnych gałęzi produkcji w postaci dokładnej statystyki. Statystyka taka jasno okre-

śła istniejący stan, na podstawie którego dopiero ustala się cele polityki gospodarczej i opiera opracowanie odpowiednich praw i metod działania.

Ziemie Polskie pod tym względem były upośledzone. Nie mogły stanowić o sobie samych, lecz uzależnione były od polityki gospodarczej poszczególnych państw zaborczych. To też przeglądając kwestję, dotyczące życia ekonomicznego Ziemi Polskich z konieczności zmuszeni będziemy rozpatrywać każdy zabór oddzielnie.

Studjując geografję ekonomiczną ogólną, mamy do czynienia z przedmiotem tak obszernym, że ograniczać się musimy do kwestji mniej lub więcej ściśle ekonomicznych. Studium wyłącznie Ziemi Polskich natomiast należy potraktować szerzej, mając na uwadze, że przeważnie słabo obznajmieni jesteśmy z podkładem fizycznym i antropogeograficznym, na którym geografia ekonomiczna się opiera.

Jak wskazuje sama nazwa, „Geografia Ekonomiczna“ jest nauką złożoną. Obejmuje ona zasadniczo dwie nauki, a mianowicie:

1. Geografję umiejętną,
2. Ekonomikę (Ekonomję Polityczną i Społeczną).

Ale już geografia umiejętna występuje w pojęciu nowoczesnem jako synteza całego szeregu nauk pokrewnych, które wchodzi w jej skład, jako to: Geologia, Klimatologia, Fitogeografia, Zoogeografia, Oceanografia i t. d. Nie wszystkie z nich mają dla Ziemi Polskich znaczenie równomierne, tem niemniej zasługują na uwagę, i winniśmy się z nimi zapoznać chociażby tylko pobieżnie.

Dwa główne działy geografji są:

1. Geografia Fizyczna (przyrodnicza),
2. Antropogeografia (ludnościowa i polityczno-gospodarcza).

Pierwsza zapoznaje nas z krajem z punktu widzenia przyrodniczego, uczy, jaką jest ziemia i jakie wpływy na nią działają, co produkuje i jakie stworzenia ją zamieszkują.

Druga daje obraz dzieła ludzkiego: zobrazowuje wpływ człowieka na rozwój kraju zarówno pod względem przyrodniczym, jak ekonomicznym i politycznym, oraz geograficzny wpływ ziemi na człowieka i kształtowanie zbiorowisk ludzkich.

Ekonomika do studjum geografji ekonomicznej wchodzi w grę jako nauka o powstawaniu i wytwarzaniu dóbr (produkcja). Współrządnie z produkcją w geografji ekonomicznej wielkie znaczenie ma obieg i podział dóbr, a zatem środki komunikacji i środki wymiany. W związku zaś z obiegiem i podziałem stoi spożycie dóbr, również oparte na podstawach geograficznych.

Ekonomika zatem dla studjów geografji ekonomicznej wymaga:
w pierwszym rzędzie badania wpływu historii na ewolucję ekonomiczną,
w drugim, badania wpływu polityki podatkowej, celnej i środków komunikacji na rozwój gospodarczy kraju.

Zadaniem geografa-ekonomisty jest syntetyczne ujęcie potrzebnych mu działów z wyszczególnionych dziedzin wiedzy, zestawienie ich w jedną harmonijną całość i wyprowadzenie odpowiednich wniosków.

U w a g a: Wszelkie wartości w tablicach statystycznych dla ujednostajnienia podane są w walucie rosyjskiej, przyczem rubla liczone po kursie parytetu złota: 1 rubel = marek 2.16 = koron = 2,52,